

Наукові перспективи
Видавнича група

ВІСНИК науки та
ОСВІТИ
ISSN 2786-6165 (ONLINE)

серії: філологія, культура і мистецтво,
педагогіка, історія та археологія, соціологія

№2(20) 2024

Сгорова К.Г.

*Теоретичні аспекти становлення й розвитку інклюзивної освіти дітей з особливими освітніми потребами в закладах загальної середньої освіти.....*708

Жовтоніжко І.М., Нессонова М.М.

*Компетентісний підхід до викладання математичних дисциплін здобувачам освіти хіміко-біологічних спеціальностей.....*719

Жукова М.Ю., Коковська О.В., Соколенко В.М., Весніна Л.Е., Ткаченко О.В.

*Роль рефлексії в професійній освіті студентів медичних вищих навчальних закладів.....*738

Загородній С.П., Матіюк Д.В.

*Предметно-мовне інтегроване навчання у контексті інтернаціоналізації та глобалізації освіти.....*750

Клоновський Ю.Я.

*Джерела до вивчення освітньо-опікунської діяльності Теодора Цеклера.....*764

Коваль Л.М.

*Застосування проєктних технологій у підготовці майбутніх фахівців з дизайну.....*778

Ковтун А.В., Бєлікова О.А., Бровата О.Б., Злинько О.О., Вдовенко В.В.

*Особливості сучасної підготовки майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти.....*789

Козяр М.М., Крамаренко І.С., Єфімов Д.В.

*Методологічні виклики та можливості впровадження віртуальної реальності в індивідуалізованому навчанні.....*800

Комар О.А.

*Наступність закладу дошкільної освіти та початкової школи: школи: сучасний погляд.....*814

Корицька А.В.

*Середовище закладу вищої освіти як чинник формування професійного менталітету майбутніх вихователів ЗДО.....*828

Корягін В.М.

*Оптимізація системи тренувань за результатами дослідження змагальної діяльності баскетболістів.....*841

УДК 159.922:61:378-057.875

[https://doi.org/10.52058/2786-6165-2024-2\(20\)-738-749](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2024-2(20)-738-749)

Жукова Марина Юрївна кандидат біологічних наук, доцент, доцент кафедри фізіології, Полтавський державний медичний університет, вул. Шевченка 23, м. Полтава, 36011, тел.: (0532) 56-47-86, <https://orcid.org/0000-0001-8386-1815>

Коковська Оксана Валеріївна кандидат медичних наук, доцент, доцент кафедри фізіології, Полтавський державний медичний університет, вул. Шевченка 23, м. Полтава, 36011, тел.: (0532) 56-47-86, <https://orcid.org/0000-0002-8277-6229>

Соколенко Валентина Миколаївна кандидат біологічних наук, доцент, доцент кафедри фізіології, Полтавський державний медичний університет, вул. Шевченка 23, м. Полтава, 36011, тел.: (0532) 56-47-86, <https://orcid.org/0000-0002-6815-1417>

Весніна Людмила Едуардівна доктор медичних наук, професор, завідувач кафедри фізіології, Полтавський державний медичний університет, вул. Шевченка 23, м. Полтава, 36011, тел.: (0532) 56-47-86, <https://orcid.org/0000-0003-3068-6237>

Ткаченко Олена Вікторівна кандидат медичних наук, викладач кафедри фізіології, Полтавський державний медичний університет, вул. Шевченка 23, м. Полтава, 36011, тел.: (0532) 56-47-86, <https://orcid.org/0000-0003-2543-1782>.

РОЛЬ РЕФЛЕКСІЇ В ПРОФЕСІЙНІЙ ОСВІТІ СТУДЕНТІВ МЕДИЧНИХ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ.

Анотація. Побудова сучасної моделі охорони здоров'я, наближеної до європейських стандартів, потребує певних змін у підходах до якості медичної освіти. Це стосується перш за все підготовки висококваліфікованих спеціалістів ще на додипломному етапі навчання. Ціннісним орієнтиром освіти стає формування в особистості майбутнього фахівця здатності до самоорганізації в навчальній та професійній діяльності, у життєдіяльності, здатності до самозміни та саморозвитку. У статті обґрунтовано роль рефлексії як психолого-педагогічної підстави особистісного розвитку студентів у процесі навчальної самостійної діяльності.

Під час навчання відбувається професійне становлення здобувачів освіти, яке забезпечує взаємодоповнення всіх інших складових. Дуже важливим у цьому процесі є рефлексія, яка допомагає студентам в усвідомленні та осмисленні змісту, сенсу, способів та результатів навчання, проблем та шляхів їх вирішення. Розвиток вміння рефлексувати веде студентів до усвідомлення конкретних способів діяльності, до систематизації та узагальнення власної навчально-пізнавальної стратегії.

У статті розглянуто важливість рефлексії як компонента, що забезпечує успішність самостійної навчальної діяльності здобувачів вищої освіти, обґрунтовано роль рефлексії як психолого-педагогічної основи особистісного розвитку студентів у процесі навчання.

Підкреслено необхідність створення оптимальних умов для управління самостійною діяльністю студентів у навчальному процесі та розвитку рефлексії у здобувачів вищої освіти, майбутніх лікарів, що пов'язано із запровадженням нових освітніх стандартів та змінами вимог до рівня професійної підготовки лікаря. В статті обґрунтовано важливість розвитку навичок рефлексивної діяльності засобами інтерактивного навчання.

Ключові слова: рефлексія, навчальна діяльність студентів, організація рефлексивної діяльності, професійна підготовка майбутніх лікарів.

Zhukova Maryna Yuriivna candidate of biological sciences, associate professor, associate professor of the Department of Physiology, Poltava State Medical University, Shevchenko St., 23, Poltava, 36011, tel.: (0532) 56-47-86, <https://orcid.org/0000-0001-8386-1815>

Kokovska Oksana Valeriiivna candidate of medical sciences, associate professor, associate professor of the Department of Physiology, Poltava State Medical University, Shevchenko St., 23, Poltava, 36011, tel.: (0532) 56-47-86, <https://orcid.org/0000-0002-8277-6229>

Sokolenko Valentyna Mykolaivna candidate of biological sciences, associate professor, associate professor of the Department of Physiology, Poltava State Medical University, Shevchenko St., 23, Poltava, 36011, tel.: (0532) 56-47-86, <https://orcid.org/0000-0002-6815-1417>

Vesnina Lyudmila Eduardivna doctor of medical sciences, professor, head of the Department of Physiology, Poltava State Medical University, Shevchenko St., 23, Poltava, 36011, tel.: (0532) 56-47-86, <https://orcid.org/0000-0003-3068-6237>

Tkachenko Olena Viktorivna candidate of medical sciences, teacher of the Department of Physiology, Poltava State Medical University, Shevchenko St., 23, Poltava, 36011, tel.: (0532) 56-47-86, <https://orcid.org/0000-0003-2543-1782>

THE ROLE OF REFLECTION IN THE PROFESSIONAL EDUCATION OF STUDENTS OF MEDICAL HIGHER EDUCATIONAL INSTITUTIONS

Abstract. Health care system is in searching the health care modern model building pathways being close to European standards and this process needs in approaches changing to medical education quality id est highly-qualified specialist preparing at pre-graduate stage. Value guideline in education becomes forming the ability to self-organizing in educational and professional activities, in life activities, the ability to self-change and self-development in the future specialist personality. Reflexy role as the students' personal development psychologic-pedagogic background during educative self-work was substantiated in the article.

The students' professional development which must provide mutual-adding of all other constituents, takes place during the students' educative activity. "Reflexy" is very important in this process, which helps students to understand and realize the content, meaning, methods and results of learning, problems and ways to solve them. The students' reflective abilities' development leads them to the awareness of specific methods of activity, to the systematization and generalization of their own educational and cognitive strategy.

The article is dedicated to reflexy importance as a component that ensures the success of higher educational establishments applicants independent educational activities, substantiates reflexy role as the students' personal development psychological and pedagogical basis during independent educational activities process.

The need to create optimal conditions for managing the students' independent activities in the educational process and reflexy developing in higher education applicants, future doctors, is emphasized, which is connected with the introduction of new educational standards and changes in the requirements for the doctor's professional training level. The article substantiates the importance of developing the reflective activity skills by means of interactive learning.

Keywords: reflection, educational activity of students, organization of reflective activity, professional training of future doctors.

Постановка проблеми. Запропоновані сучасною педагогічною наукою стратегії особистісно-орієнтованої освіти у вищій школі спрямовані на утвердження самоцінності особистості, її самореалізацію. Формування у студентів професійної рефлексії, яка є основою, центральною складовою професійного самовизначення здобувачів вищої освіти відбувається одночасно з оволодінням знаннями та вміннями, необхідними у майбутній професійній діяльності лікаря. Словник іншомовних слів визначає рефлексію як роздум, самовладнання, самопізнання. Це форма теоретичної діяльності людини, яка спрямована на осмислення її власних дій та законів. Рефлексія є однією з найважливіших складових професійної компетентності майбутніх лікарів. Тому розвиток рефлексивних навичок у студентів необхідно впроваджувати в систему вищої медичної освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Останнім часом з'явилися роботи, які присвячені вивченню рефлексії у різних галузях. Так, щодо самого поняття «Рефлексія» у літературі існує безліч підходів, що викликало неоднозначне розуміння цього терміну. О. Городиська розглядає рефлексію «як процес і результат аналізу суб'єктом стану власного розвитку, внутрішніх психічних актів» [1, с. 28]. О. Зімовін аналізує рефлексію і креативність як «чинники саморозвитку особистості, при цьому вони розглядаються як різновекторні: перша пов'язана із соціальним (етичним) спрямуванням саморозвитку, друга – з його орієнтацією на індивідуальний успіх» [2, с. 14]. О. Ісаєва та Г. Шайнер розглядають рефлексію «як поняття особливої діяльності самоаналізу, а саме розвиток внутрішнього світу особистості, усвідомлення власних переконань чи переживань, пов'язаних зі ставленням до життя чи життєвих позицій, колег, до себе, а також пошук відповідей на ситуативні завдання з практичної діяльності» [3, с. 30]. І. І. Ліщук акцентує увагу на тому, «що основними рефлексивними вміннями є: здатність аналізувати, синтезувати, самопізнавати, самовдосконалюватися» [4, с. 82].

Але, незважаючи на великий об'єм інформації питання подальшого вивчення ролі професійної рефлексії у формуванні ефективного професійного росту спеціаліста, залежності процесу професійного саморозвитку від впливу індивідуальних особливостей особистості потребують подальшого вивчення.

Мета статті – дослідити та проаналізувати ефективність рефлексивної діяльності у професійній підготовці здобувачів вищої освіти медичних спеціальностей.

Виклад основного матеріалу. Важливість оволодіння рефлексивною компетентністю не підлягає сумніву, оскільки вона сприяє розвитку адекватній самореалізації через пізнання власних якостей та можливостей. Саме рефлексія дозволяє зробити процеси пізнання, самопізнання і життєтворчості більш цілеспрямованими і якісними [5, с. 32]. Рефлексія має велике значення не тільки в професійній сфері, а і в багатьох інших сферах діяльності людини, сприяючи формуванню у неї цілісного бачення дійсності. Однак треба відзначити, що процес рефлексії має бути багатограним, тобто оцінювання особистості має проводитися не тільки особисто, але і іншими людьми.

Завдяки рефлексії відбувається розвиток таких важливих якостей людини, як самостійність, підприємливість та конкурентоспроможність. Систематично проводячи аналіз своїх здібностей, можливостей, здобувач освіти сам робить свій власний вибір, визначає міру активності та відповідальності у своїй навчальній діяльності, цим розвиваючи самостійність. Усвідомлюючи, що він може зараз зробити, щоб покращити ситуацію, студент розвиває власну підприємливість. Якщо результати його дій чи вчинку призвели до помилки, він знову оцінює ситуацію, ставлячи при цьому нові цілі та завдання, корегує план своїх дій. Конкурентоспроможність має велике значення для розвитку і просування у професійній діяльності, тому для цього майбутній фахівець має виконувати свою роботу краще, швидше, якісніше, ніж інші, діяти більш ефективно та креативно. Рефлексія передбачає вивчення вже виконаних робіт з метою фіксації її результатів і підвищення її ефективності в подальшому.

У сучасних умовах навчання, а потім і професійної діяльності, коли постійно необхідно оновлювати свої знання актуальною інформацією, важливим завданням є формування здатності до самостійної роботи, самостійного придбання знань. Згідно з навчальними планами основних освітніх програм у закладах вищої освіти на самостійну роботу студентів виділяється значна кількість годин. Для підвищення відповідальності студента за освітні результати необхідно, щоб він мав високий рівень рефлексії (в даному випадку самооцінки). У таких умовах відповідальність і студента, і викладача за освітні результати підвищується. Тому, головним придбанням використання рефлексивних навичок у навчанні стає розвиток здатності самостійно вчитися і здібності до безперервної самоосвіти.

Правильно організована самостійна робота, яка ґрунтується на науковій основі, стимулює розвиток творчих здібностей та прагнення до самоосвіти. Але, на жаль, ми спостерігаємо, що багато студентів часто

використовують неефективні способи навчання, що склалися у них стихійно та заважають їм успішно виконувати самостійну навчальну роботу. Такі студенти часто не бачать потреби у пошуку та використанні більш досконалих практик самостійної роботи. У них популярніші менш ефективні способи і як наслідок, вони не використовують свій час так ефективно, як могли б. Легкість і швидкість, що виникає при використанні таких способів (як правило пасивних, таких як виділення або перечитування) може викликати ілюзії запам'ятовування та навчання, а проблеми, які виникають часто інтерпретуються як ознаки того, що навчання не відбувається так гладко, як слід.

Підвищення ефективності самостійної навчальної діяльності студентів пов'язане з розвитком метакогнітивних навичок, які допомагають зрозуміти, як саме вони вчаться, думають, поведуться, запам'ятовують матеріал і вирішують завдання, а це важливо для керування своїми когнітивними процесами. Регулятором пізнавальної діяльності є рефлексія, що відноситься до метакогнітивних механізмів. Для успішного навчання необхідно актуалізувати свої метакогнітивні навички та рефлексію, яка виконує регуляційну функцію у процесі здобуття освіти. Рефлексія як метакогнітивний процес значно впливає на успішність студентів у процесі навчання, забезпечує свідоме регулювання пізнавальної діяльності за допомогою метакогнітивних навичок, через аналіз та осмислення колишнього досвіду, вимагає звернення свідомості на себе. Студенти повинні вміти відокремлювати причини власних невдач, виявляти утруднення у виконанні завдань, визначати шляхи та методи їх подолання. Розвиток рефлексивних здібностей студентів веде їх до усвідомлення конкретних способів діяльності, до систематизації та узагальнення власної навчально-пізнавальної стратегії. Тому виникає необхідність у розробці та обґрунтуванні концепції рефлексивної діяльності майбутніх лікарів ще на етапі навчання. Особливої гостроти набуває те, що вміння рефлексувати є одним із необхідних загально-навчальних навичок, обов'язкових для оволодіння студентами вищої медичної школи.

Як правило, студенти, в яких низький рівень рефлексії, мають імпульсивну поведінку, не здатні поставити перед собою цілі та завдання, не вміють обдуманно підходити до вирішення проблемних ситуацій. Такі студенти потребують зовнішнього контролю своєї діяльності, що відображається на їхній успішності. Навпаки, студенти, які мають розвинуту рефлексію, як правило мають цілком обґрунтовані цілі та завдання, а також способи їх досягнення та виконання. Вони свідомо ставляться до планування та аналізують результати своєї

діяльності, тому такі студенти успішніші у вирішенні навчальних завдань. Здобувачі освіти з високим рівнем розвитку рефлексії усвідомлюють та здійснюють оцінку того, чому вони навчилися, а також можуть спланувати подальшу реалізацію свого плану в навчанні, практичному житті, трудовій діяльності, провести порівняльний аналіз власного сприйняття із думками, почуттями, поглядами одногрупників, за потреби відкоригувати певні аспекти [6, с.30].

Завдання викладача сформувані прагнення самоактуалізації, пізнавальні потреби, аналіз та осмислення поведінки в різних ситуаціях, взаємодії із іншими людьми, прогнозування наслідків власних дій що є умовами розвитку міжособистісної та особистісної рефлексії студентів. Міжособистісна рефлексія спрямована на дослідження комунікації між людьми, відношення до іншої людини. Особистісна рефлексія спрямована на самоорганізацію через осмислення студентом себе і своєї розумової діяльності в цілому як способу здійснення самостійної діяльності у навчальному процесі. Вона здійснюється в основному у двох формах: самооцінки та мотивування. Самооцінка служить основою для усвідомлення своїх сил, можливостей перед початком виконання навчальної задачі, а мотивування виступає силою, яка спонукає до діяльності щодо розв'язування поставленої навчальної проблеми (завдання). Однак, нерідко здобувачі освіти на початку навчальної діяльності протягом перших років навчання при проведенні діагностики рівня розвитку навичок самостійної роботи дають собі завищену самооцінку. Вони найчастіше оцінюють ті можливості, які ще не змогли або не встигли повністю реалізувати замість реального рівня своїх досягнень. Тому невід'ємною частиною вдосконалення самостійної роботи студентів є систематичне здійснення ними самоконтролю й самоперевірки.

Особистісна рефлексія, що сприяє відображенню суб'єктом свого внутрішнього світу і всього різноманіття власних індивідуальних особливостей, є основою професійної рефлексії та надалі сприяє розвитку професійної компетентності майбутнього фахівця. Однак у системі традиційного навчання більше переважає орієнтація на освоєння майбутнім фахівцем знань, ніж формування його професійно-значущих особистісних характеристик, активізацію внутрішнього потенціалу, розвиток рефлексії. Існуюча на даний момент система навчання побудована за схемою "знання - навички - уміння". Це є суттєвим недоліком тому, що на перший план виноситься завдання формування в особистості системи наукових знань як базису, а на цій основі вироблення необхідних навичок і вмінь. Закономірно, що і зміст

навчальних програм, підручників, посібників теж зорієнтований на систему наукових знань [7, с. 240]. На сьогоднішній день студентам медикам недостатньо відвідувати лекції і конспектувати інформацію, що їм викладається, а потім на основі цього складати заліки та іспити. Запорукою майбутнього професійного успіху є інтерес до обраної професії та здобутих знань, який постійно підтримується. У процесі навчальної діяльності у студента має виробитись власна стратегія навчання, отримання знань, що згодом перейде на його професійну діяльність. Вся отримувана під час навчання інформація має проектуватися на його майбутню професійну діяльність лікаря. Саме усвідомлення важливості отримуваних знань дає ту мотивацію, яка необхідна для формування майбутнього фахівця.

Викладачу закладу вищої освіти потрібні такі методичні засоби, яки допоможуть запустити рефлексивні механізми у здобувачів освіти. При цьому ними повинні легко користуватися як педагог так і студент для визначення рівня усвідомлення руху у діяльності щодо очікуваних освітніх результатів. У студентів має сформуватись комплекс необхідних базових вмінь, таких як уміння вчитися, узагальнювати, аналізувати, усвідомлювати знання і застосовувати їх на практиці, критично ставитися до інформації. Навчально-методичне забезпечення дисципліни має бути гнучким та направленим на дослідження об'єктів діяльності. Підготовка компетентного та конкурентоспроможного фахівця медичної галузі, готового до постійного професійного самовдосконалення та адаптації, до стрімких змін сьогодення було та залишається головним завданням вищого навчального закладу [8, с. 93].

Структура процесу рефлексії в навчальній самостійній діяльності має виглядати наступним чином: «самоаналіз і самооцінка - самопроєктування - самореалізація». Важливу роль у структурі рефлексивної діяльності студентів гратимуть такі умови: виконання навчальних завдань, що включають рефлексію і спрямованих на самоаналіз навчальних дій; використання у навчанні інноваційних методів контролю навчання; фіксування студентами свого навчального просування (саморозвитку) після кожної навчальної одиниці, чи то лекція, практичне заняття, чи вивчення предметної дисципліни в цілому та їх аналіз.

Активізувати рефлексивні механізми можливо за достатнього навчально-методичного забезпечення дисципліни та творчого підходу. Головною закономірністю творчості є робота, яка підкріплена сильною мотивацією. Тому викладач має навчити студентів прийомам не тільки самостійної, а і творчої роботи, а також забезпечити основні умови

творчої діяльності. Для організації рефлексивної діяльності можна використовувати такі форми та методи роботи як: групова та індивідуальна робота, виконання практичних завдань, пов'язаних з професійною діяльністю лікаря, обговорення на семінарських заняттях, письмові роботи (відповіді на питання за методом незакінчених пропозицій, тематичне тестування тощо). Наприклад, на практичних заняттях з вивчення предмету "Фізіологія" студенти вивчають і засвоюють деякі методи дослідження організму людини. Отримані результати вони самостійно аналізують та роблять висновки. Крім того колективом кафедри фізіології Полтавського державного медичного університету розроблений збірник завдань, в яких моделюється клінічна або експериментальна ситуація, щодо функціонування організму, щоб сформувати у студентів стійкий позитивний інтерес до навчання, допомогти збагнути суть проблемної ситуації, викликати бажання її розв'язувати, спрямувати на вірний шлях розв'язання, визначити оптимальний варіант її вирішення [9, с. 76]. Під час таких занять в студента виробляються навички доказово й обґрунтовано висловлювати власну думку, пояснювати доцільність тієї чи іншої дії, критично оцінювати запропоновані викладачем варіанти розв'язування завдання відповідно до власних ціннісних орієнтирів. Для захисту власної думки студенту необхідно орієнтуватись в науковій інформації, а це змушує його систематично працювати з науковою й методичною літературою.

Розвиток рефлексивних здібностей у студентів стимулює також використання інтерактивних методів навчання в медичній освіті, які спрямовують студентів на продуктивну, творчу діяльність, самостійний пошук шляхів та варіантів рішення навчальної задачі, що поставлена, активно застосовувати знання, що були засвоєні раніше, у нових незнайомих умовах. Багато інтерактивних навчальних технологій спрямовані на організацію навчання через взаємодію і базуються на використанні групових форм навчання [10, с. 137].

Висновки. Рефлексія має вагомe значення для розвитку особистості майбутніх лікарів. Вона є інструментом для безперервної професійної освіти, так як призводить до цілісного уявлення, знання про зміст, способи і засоби своєї діяльності, дозволяє критично поставитися до себе і своєї діяльності в минулому, сьогоднішньому і майбутньому, робить людину суб'єктом своєї діяльності. На сучасному етапі розвитку вищої медичної освіти велика увага має приділятися не тільки набутим теоретичним знанням, які здобувачі вищої освіти здобувають під час навчання, а насамперед формуванню у них інформаційної, діяльнісної та комунікативної компетенцій. Таким чином, розвиток рефлексивних

здібностей студентів веде їх до усвідомлення конкретних способів діяльності, до систематизації та узагальнення власної навчально-пізнавальної стратегії, що, у підсумку, виступає одним з основних факторів досягнення бажаного результату.

Література:

1. Городиська О. М. Формування педагогічної рефлексії вчителя. Вісник Національного технічного університету України “Київський політехнічний інститут”. Серія: Філологія. Педагогіка. 2015. № 6. С. 28–33.
2. Зімовін О. І. Рефлексія та креативність як чинники саморозвитку особистості на різних етапах життєвого шляху : автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.01. Київ, 2017. 22 с.
3. Ісаєва О., Шайнер Г. Рефлексія як особливий вид діяльності у процесі підготовки майбутніх лікарів. Молодь і ринок. 2023. № 2 (210). С. 29–32.
4. Ліщук І. І. Проблема формування здатності до рефлексії майбутніх медичних сестер у процесі фахової підготовки. Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. 2016. Вип. 3 (85). С. 79–84.
5. Іллющенко С. Ю. Психологічний зміст феномена рефлексії як властивості, процесу, стану. Вісник Національного університету оборони України. 2020. № 4 (57). С. 32–43.
6. Балашов Е. М. Психологічні особливості рефлексії в навчальній діяльності студентів. Актуальні проблеми психології: Збірник наукових праць Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України. Київ ; Ніжин : ПП Лисенко М. М. 2018. Т. XIV : Методологія і теорія психології. Вип. 1. С. 26–44.
7. Модульно-рейтингові технології навчання в студентів закладів вищої освіти / В. М. Соколенко та ін. Медична освіта за новими стандартами: виклики та інтеграція в міжнародний освітній простір : матеріали навч.-наук. конф. з міжнар. участю, м. Полтава, 30 березня 2023 р. Полтава, 2023. С. 240–241.
8. Жукова М. Ю., Міщенко І. В., Шарлай Н. М. Професійне та організаційне ставлення до навчального процесу у вищих навчальних закладах. Методика навчання природничих дисциплін у середній та вищій школі» (XXIX Каришинські читання) : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. розробкам моделей підготовки майбутнього вчителя до педагогічної діяльності в Новій українській школі, м. Полтава, 26–27 травня 2022 р. / за заг. ред. проф. М. В. Гриньової. Полтава: Астрія, 2022. С. 93–96.
9. Жукова М. Ю., Міщенко І. В., Коковська О. В. Використання сучасних педагогічних технологій для підвищення якості викладання нормальної фізіології на стоматологічному факультеті ПДМУ. Сучасні аспекти досягнень фундаментальних та прикладних медико-біологічних напрямків медичної та фармацевтичної освіти та науки : матеріали І наук.-практ. інтернет-конф. з міжнар. участю, яка присвяч. до 90-ї річниці з дня народження видатного фармаколога, професора Киричок Людмили Трофимівни, м. Харків, 17 листопада 2022 р. Харків : ХНМУ, 2022. С. 75–79.
10. Сердюк Т. В. Розвиток рефлексивних здібностей студентів вищих навчальних закладів I-II рівнів акредитації засобами інтерактивного навчання. Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. 2009. №. 2. С. 136–140.

References:

1. Horodyska, O. M. (2015). Formuvannia pedahohichnoi refleksii vchytelia [The formation of teacher's pedagogical reflection]. *Visnyk Natsionalnoho tekhnichnoho universytetu Ukrainy "Kyivskiy politekhnichnyi instytut". Seriya : Filohohiia. Pedahohika – Journal of the National Technical University of Ukraine "KPI": Philology and Educational Studies*, 6, 28-33 [in Ukrainian].
2. Zimovin, O. I. (2017). Refleksii ta kreatyvnyshchynnyky yak chynnyky samorozvytku osobystosti na riznykh etapakh zhyttievoho shliakhu [Reflection and creativity as factors of self-development of the individual at different stages of the life path]. Extended abstract of candidate's thesis. Kyiv [in Ukrainian].
3. Isaieva, O., & Shainer, H. (2023). Refleksii yak osoblyvyi vyd diialnosti u protsesi pidhotovky maibutnikh likariv [Reflection as a special type of activity in the process of training future doctors]. *Molod i rynek – Youth and marke*, 2, 29-32 [in Ukrainian].
4. Lishchuk, I. I. (2016). Problema formuvannia zdatnosti do refleksii maibutnikh medychnykh sester u protsesi fakhovoi pidhotovky [The problem of forming the ability to reflect future nurses in the process of professional training]. *Visnyk Zhytomyrskoho derzhavnogo universytetu imeni Ivana Franka – Zhytomyr Ivan Franko State University Journal*, 3, 79-84 [in Ukrainian].
5. Illiushchenko, S. Yu. (2020). Psykholohichniy zmist fenomena refleksii yak vlastyivosti, protsesu, stanu [The psychological content of the phenomenon of reflection as a property, process, state]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu oborony Ukrainy – Visnyk of National Defence Academy of Ukraine*, 4, 32-43 [in Ukrainian].
6. Balashov, E. M. (2018) Psykholohichni osoblyvosti refleksii v navchalnii diialnosti studentiv [Psychological features of reflection in the educational activities of students]. *Aktualni problemy psykholohii: Zbirnyk naukovykh prats Instytutu psykholohii imeni H. S. Kostiuka NAPN Ukrainy – Actual Problems of Psychology. Collection of Scientific Papers of G. S. Kostyuk Institute of Psychology NAPS Ukraine (Vol. 14: Methodology and theory psychology, issue 1), (pp. 26-44). Kyiv ; Nizhyn: Lysenko M.M. [in Ukrainian]*
7. Sokolenko, V. M., Vesnina, L. E., Sharlay, N. M., Zhukova, M. Yu., Fedotenkova, N. M., & Zhuravlova, A. O. (2023). Modulno-reitynhovi tekhnolohii navchannia v studentiv zakladiv vyshchoi osvity [Modular rating learning technologies for students of higher education institutions]. *Medychna osvita za novymy standartamy: vyklyky ta intehtratsiia v mizhnarodnyi osvittnii prostir – Medical education according to new standards: challenges and integration into the international educational space: Proceedings of the International educational and practical conference. (pp. 240-241). Poltava [in Ukrainian].*
8. Zhukova, M. Yu., Mishchenko, I. V., & Sharlay, N. M. (2022). Profesiine ta orhanizatsiine stavlennia do navchalnoho protsesu u vyshchykh navchalnykh zakladakh [Professional and organizational attitude to the educational process in higher educational establishments]. M. V. Hrynova (Eds.), *Metodyka navchannia pryrodnychykh dystsyplin u serednii ta vyshchii shkoli» (29 Karyshynski chytannia) – Methodology of teaching natural sciences in secondary and higher schools (29 Karyshyn readings): Proceedings of the International Scientific and Practical Conference, dedicated to the development of models of training future teachers for pedagogical activities in the New Ukrainian School. (pp. 93-96). Poltava : Astraia [in Ukrainian].*

9. Zhukova, M. Yu., Mishchenko, I. V., & Kokovska, O. V. (2022). Vykorystannia suchasnykh pedahohichnykh tekhnolohii dlia pidvyshchennia yakosti vykladannia normalnoi fiziolohii na stomatolohichnomu fakulteti PDMU [The use of modern pedagogical technologies to improve the quality of teaching normal physiology at the stomatological faculty of PDMU]. Suchasni aspekty dosiahnen fundamentalnykh ta prykladnykh medyko-biolohichnykh napriamkiv medychnoi ta farmatsevtychnoi osvity ta nauky – Modern aspects of achievements of fundamental and applied medical and biological directions of medical and pharmaceutical education and science: Proceedings of the 1rd International Scientific and Practical Internet-Conference, dedicated to the 90th anniversary of the birth of the outstanding pharmacologist, professor Lyudmila Trofimivna Kyrychok. (pp. 75-79). Kharkiv: KNMU [in Ukrainian].

10. Serdiuk, T. V. (2009). Rozvytok refleksyvnykh zdibnostei studentiv vyshchykh navchalnykh zakladiv 1-2 rivniv akredytatsii zasobamy interaktyvnoho navchannia [Development of reflective abilities of students of higher educational institutions of 1-2 levels of accreditation by means of interactive learning]. Pedahohika, psykholohiia ta medyko-biolohichni problemy fizychnoho vykhovannia i sportu – Pedagogics, psychology, medical-biological problems of physical training and sports, 2, 136-140 [in Ukrainian].